

К. В. Головко, д.ю.н., доцент, професор кафедри конституційного і адміністративного права юридичного факультету Національного авіаційного університету

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ: МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ТА РЕАЛІЇ

У статті проаналізовано правові засади регулювання віртуальних активів. Вказано, що підходи до класифікації віртуальних активів, які запропоновано сучасною спеціальною літературою, доцільно вказати, що в останні роки дослідниками запропоновано різні підходи до класифікації. Зокрема, досліджуючи досвід правового регулювання блокчейну, можна виокремити різні підходи до класифікації, які логічно обумовлені національними принципами державного регулювання, що полягають у різних ступенях урегульованості суспільних відносин. Констатовано, що регулювання віртуальних активів дозволить українським компаніям, що спеціалізуються на криптоактивах, офіційно працювати з банківською системою та капіталізувати свій бізнес у майбутньому.

Зроблено висновок, що віртуальні активи є нематеріальними благами, особливості обороту яких визначаються Цивільним кодексом України та цим Законом. Віртуальні активи можуть бути незабезпеченими або забезпеченими. Отже, вітчизняний законодавець пропонує класифікувати віртуальні активи на такі два типи, як забезпечені та незабезпечені. Звісно такий підхід до класифікації не забезпечує оптимального правового регулювання цієї сфери, оскільки не надає законодавцю належних інструментів для врегулювання відносин у сфері обороту віртуальних активів. Ринок віртуальних активів в Україні досить розвинений і має значні обороти навіть у світовому масштабі, проте більша його частина зосереджена в сірій зоні, що створює потенційні ризики як для держави, так і для бізнесу та користувачів. Верховна Рада прийняла за основу два законопроекти, згідно з якими віртуальні активи та цифровий контент належать до об'єктів цивільного права та підпадають під дію норм Цивільного кодексу України, а це означає, що нормативно-правові акти стануть основою для моделювання правового регулювання правових відносин між виконавцем та споживачем щодо надання цифрового контенту (цифрової послуги) на основі договору, сприятиме захисту прав осіб, яким надається цифровий контент або послуга.

Ключові слова: віртуальні активи, права особи, правове регулювання, криптовалюти, цифрова епоха.

K. V. Holovko. Legal principles of regulation of virtual assets: international practices and realities

The article analyzes the legal basis for the regulation of virtual assets. It is indicated that the approaches to the classification of virtual assets, which are proposed by modern specialized literature, it is advisable to indicate that in recent years researchers have proposed different approaches to classification. In particular, studying the experience of legal regulation of blockchain, it is possible to single out different approaches to classification, which are logically determined by the national principles of state regulation, which consist in different degrees of regulation of social relations. It was stated that the regulation of virtual assets will allow Ukrainian companies specializing in crypto assets to officially work with the banking system and capitalize their business in the future.

It is concluded that virtual assets are intangible goods, the peculiarities of the turnover of which are determined by the Civil Code of Ukraine and this Law. Virtual assets can be unsecured or secured. So, the domestic legislator proposes to classify virtual assets into such two types as secured and unsecured. Of course, this approach to classification does not provide optimal legal regulation in this area, since it does not provide the legislator with proper tools to regulate relations in the field of virtual assets turnover. The virtual asset market in Ukraine is quite developed and has significant turnover even on a global scale, but most of it is concentrated in the gray zone, which creates potential risks for both the state and businesses and users. The Verkhovna Rada adopted as a basis two draft laws, according to which virtual assets and digital content belong to the objects of civil law and fall under the provisions of the Civil Code of Ukraine, which means that the regulations will become the basis for modeling the legal regulation of legal relations between the contractor and the consumer regarding the provision of digital content (digital service) on the basis of a contract, will contribute to the protection of the rights of individuals, to which digital content or service is provided.

Key words: virtual assets, individual rights, legal regulation, cryptocurrency, digital age.

Постановка проблеми. Сфера віртуальних активів досить широка і включає всі типи даних та цифрового контенту, включаючи криптоактиви, такі як незмінні токени (NFT), облікові записи в соціальних мережах, медіафайли, віртуальні елементи в онлайн-іграх та імена доменів в Інтернеті.

Саме тому перш за все, необхідно розібратися, що саме означає поняття «віртуальні активи» в глобальному контексті. Якщо раніше це стосувалося лише опису криптовалют, то зараз віртуальними активами можна назвати активи, які відповідають наступним параметрам: має вираз з числовим значенням; вільно торгується на ринку; має чітку систему циркуляції та ідентифікації.

Зокрема у Законі України «Про віртуальні активи» віртуальний актив визначено, як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [1].

Згідно наведеного нормативно-правового акта, віртуальні активи є нематеріальними благами, особливості обороту яких визначаються Цивільним кодексом України та цим Законом. Віртуальні активи можуть бути незабезпеченими або забезпеченими [1]. Отже, вітчизняний законодавець пропонує класифікувати віртуальні активи на такі два типи, як забезпечені та незабезпечені.

Звісно такий підхід до класифікації не забезпечує оптимального правового регулювання цієї сфери, «оскільки не надає законодавцю належних інструментів для врегулювання відносин у сфері обороту віртуальних активів» [2].

Метою статті є аналіз правових засад регулювання віртуальних активів.

Виклад основного матеріалу. Якщо проаналізувати підходи до класифікації віртуальних активів, які запропоновано сучасною спеціальною літературою, доцільно вказати, що в останні роки дослідниками запропоновано різні підходи до класифікації. Зокрема, досліджуючи досвід правового регулювання блокчейну, можна виокремити різні підходи до класифікації, які логічно обумовлені національними принципами державного регулювання, що полягають у різних ступенях урегульованості суспільних відносин.

Сучасні національні підходи до регулювання досліджуваної проблематики базуються на міжнародно-правових підходах до правового регулювання, а саме: Директиві 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи від 24 жовтня 1995 року «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних», рекомендаціях FATF, «Білої книги. Блокчейн у спрощені торгівлі» Комісії зі спрощення торгівлі та електронного бізнесу Європейської економічної комісії ООН, рекомендацій FATF, норми 4-ї Директиви (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» та Регламенту (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує грошові перекази», Багатосторонньої конвенції про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, із метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування, від 24 листопада 2016 року тощо.

Нормативно-правова база Франції виокремлює:

- 1) токени – нематеріальні цифрові активи, які включають права, що можуть бути випущені, зареєстровані, збережені й передані електронним шляхом, якщо вони не кваліфікуються як фінансові інструменти;
- 2) будь-яке цифрове представлення вартості, яке не випущено й не гарантується центральним банком або державним органом, не обов'язково прив'язано до законно встановленої валюти й не має юридичного статусу валюти або грошей, але приймається фізичними або юридичними особами в якості засобів обміну, які можуть передаватися, зберігатися й продаватися в електронному вигляді [3].

Варто вказати, що токени мають різні значення залежно від сектора та контексту, включаючи коди автентифікації та основні одиниці тексту для обробки природної мови (NLP).

DLT – це парадигма управління даними в розподілених базах даних. Він створює мережі, орієнтовані на конкретні правила для досягнення консенсусу щодо реплікації, обміну та синхронізації географічно розподілених даних [4]. Ці мережі можуть забезпечити платформу для створення та експлуатації додаткових рішень. DLT підтримується передовими криптографічними методами, які пояснюють префікс «крипто».

Слід зазначити, що, блокчейн є лише одним із багатьох способів реалізації DLT. Токени можуть існувати як частина реалізації DLT, відмінних від блокчейнів, таких як хешграф, який використовується в мережі Hedera Hashgraph [5].

Токен – це віртуальний актив, цифровий контент або віртуальний товар, який функціонує в мережі на основі DLT. Це еквівалент речі в Web3 [6]. Оскільки токен є певним активом, його можна класифікувати на такі типи токенів: взаємозамінні (FT) та незмінні (NFT). Залежно від контексту, один і той же актив може бути взаємозамінним або незмінним. Це залежить від згоди сторін щодо визначення об'єкта, включаючи ступінь його точності та розділення [7].

Законодавство Великобританії визначає три типи криптоактивів, зокрема:

- 1) обмінні токени, які не випускаються й не підтримуються центральним банком, але призначені для використання як засіб обміну;
- 2) сек'юритизовані токени, що мають характеристики цінних паперів, таких як акції, паї тощо;
- 3) службові (допоміжні) токени, які надають їхнім держателям доступ до певних можливостей (послуг тощо), але не надають прав, подібних до тих, що отримують власники сек'юритизованих токенів [8].

Наведена класифікація є вже загально визнаною та використовується ЄЦБ та Європейською комісією з крипто-активів, проте, звичайно, є певні труднощі у правозастосуванні, оскільки регулювання ринку віртуальних активів є складним і тривалим процесом.

В даний час багато юрисдикцій працюють над регулюванням цієї сфери, зокрема Швейцарія, Великобританія, США, Мальта, Ліхтенштейн та ін [9]. Кожен з цих підходів є цікавим, але повністю оптимальним

будь-який з них назвати неможливо. Оскільки потрібна адаптація до чинного законодавства України, тому варто обрати найкращі складові кожного з підходів, обраних різними країнами і виробити спосіб імплементації єдиного механізму до національного законодавства [10].

Знакове регулювання Європейського Союзу для більш гучного регулювання криптоактивів набирало чинності 30 грудня 2024 року. Регулювання щодо ринків криптоактивів (MiCA) було схвалено європейськими парламентаріями у квітні минулого року, що зробило ЄС першою юрисдикцією у світі, яка розробила оптимальну нормативну базу для регулювання віртуальних активів.

Зокрема, MiCA регулює випуск віртуальних активів та послуг, які не підпадають під дію вже існуючих правил щодо фінансових інструментів та фінансових продуктів, створюючи гармонізовану європейську нормативну базу. Він спеціально вводить загальноєвропейський режим ліцензування та нагляду для емітентів віртуальних активів, криптоплатформ та постачальників послуг віртуальних активів (CASP), включаючи біржові токени (такі як біткойн), корисні токени, токени, що посилаються на активи (ART) та токени електронних грошей (EMT). Положення набуло чинності 29 червня 2023 року, за винятком положень про ART та EMT, які набули чинності 30 червня 2024 року [11].

Для суб'єктів, які вже працюють у криптоактивах, були надані перехідні положення, щоб дозволити операторам адаптуватися до нового законодавства, на наступних умовах: 1) дисципліна публічних пропозицій криптоактивності (початкове розміщення монет або ICO), крім стейблкоїнів та токенів електронних грошей, не поширюється на ICO, укладених до 30 грудня 2024 року; 2) щодо віртуальних активів, відмінних від стейблкоїнів та токенів електронних грошей, які були допущені до торгівлі до 30 грудня 2024 року: а) дисципліна маркетингових комунікацій застосовується лише до тих, що опубліковані після 30 грудня 2024 року; б) до 31 грудня 2027 року оператори торгових платформ забезпечують підготовку, повідомлення та публікацію відповідно до правил, що біла книга (тобто документ, подібний до проспекту, передбачений для фінансових інструментів) щодо криптоактивів та буде підготовлена опублікована відповідно до правил, біла книга, яка буде оновлюватися пізніше; 3) постачальники послуг криптоактивності (CASP), які вже працювали відповідно до чинного законодавства до 30 грудня 2024 року, можуть продовжувати робити це до 1 липня 2026 року або до тих пір, поки дозвіл не буде виданий або відхилений відповідно до Регламенту; 4) емітенти стейблкоїнів, крім кредитних установ, які випустили токени, пов'язані з активами відповідно до чинного законодавства до 30 червня 2024 року, можуть продовжувати це робити до тих пір, поки їм буде надано або відмовлено в дозволі, за умови, що вони запитали дозвіл до 30 липня 2024 року. Держави-члени також можуть застосовувати спрощену процедуру для заявок на дозвіл, поданих у період з 30 грудня 2024 року по 1 липня 2026 року суб'єктами, які 30 грудня 2024 року були уповноважені надавати послуги криптоактивам відповідно до національного законодавства [11].

MiCA застосовується до віртуальних активів, таких як *glistablecoins*, токени електронних грошей та взаємозамінні токени, які не відносяться до цих двох категорій; проте, з іншого боку, коли криптоактив має право на фінансовий інструмент (наприклад, акції, облигації, акції взаємних фондів), MiCA не застосовується. Насправді, на відміну від США, де SEC намагалася звести криптоактиви до категорії фінансових інструментів, було чітко розрізнено дві сфери: 1) віртуальні активи, які можна класифікувати як фінансові інструменти та 2) інші віртуальні активи, які будуть регулюватися MiCA.

Варто нагадати, що в Україні становлення ринку віртуальних активів почалося з популяризації криптовалют у 2013 році проводиться перші конференції, потім відкрилися перші компанії. З 2015 по 2017 рік сформувалася певна ідеологічно орієнтована спільнота. У 2017 році почався глобальний розвиток сфери віртуальних активів.

В даний час оборот криптовалютного ринку, за неофіційними даними, становить сотні мільйонів гривень на добу. Потенціал України, як однієї з провідних країн у сфері віртуальних активів, величезний. А вже сьогодні, згідно з даними провідної аналітичної компанії Chainalysis, наша країна знаходиться на перших позиціях у світі за індексом використання криптоактивів серед населення.

Зокрема, ми маємо одну з найбільших у світі спільнот блокчейн-розробників і потужну криптоспільноту. Крім того Україна має високий рівень цифрової обізнаності населення (ми входимо в ТОП-5 за безготівковими розрахунками у світі), маємо якісну освітню інтелектуальну базу [12].

Водночас віртуальні активи стали зручними для використання українцями, адже у нас є низка обмежень у більш традиційних сферах. Наприклад, обмежені можливості для українців робити невеликі інвестиції (відсутній фондовий ринок, обмежений доступ до глобального ринку капіталу, а вхід на ринок нерухомості високий). Крім того, в нашій країні існують обмеження законодавства і банківської системи на міжнародні перекази.

17 грудня 2022 року у Верховній Раді зареєстрували законопроект № 6447, який передбачає внесення змін до Цивільного кодексу, зокрема, статей 115, 177, 179, які визначають серед інших об'єктів цивільних прав цифрові речі, їх сутність як суб'єкта цифрового середовища, який перебуває в обігу лише в цифровій формі, і щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки, та окреслено коло цифрових речей, які є віртуальними активами [13].

У пояснювальній записці зазначається, що безперервний та повсякденний розвиток новітніх інформаційних технологій призвів до появи нових об'єктів цивільних прав, які є нематеріальними благами, що

існують виключно у цифровій формі та призначені для задоволення певних інтересів учасників цивільних правовідносин. Сьогодні такими об'єктами визначаються віртуальні активи, цифровий контент, онлайн-рахунки, гроші та цінні папери, які існують виключно в цифровій формі [14].

Здатність зазначених об'єктів цивільних прав задовольняти інтереси фізичних та юридичних осіб в умовах цифровізації суспільних відносин та залучення їх до майнового обороту в цифровому середовищі економічного розвитку зумовлює необхідність на законодавчому рівні визначення правової природи, правових засад функціонування правового режиму цих об'єктів та розробки ефективних правових механізмів обігу їх майна.

10.08.2023 наведений законопроект було прийнято, як і пов'язаний з ним законопроект № 6576. Цей документ вводить визначення «цифрової речі», яка перебуває в обігу лише у цифровому вигляді. До цифрових речей належать віртуальні активи, цифровий контент, онлайн-рахунки, гроші та цінні папери, які існують виключно в цифровій формі.

Положення пов'язаного Проекту Закону про цифровий контент та цифрові послуги № 6576 визначає сферу цивільних правовідносин, виділяє суб'єктивні та об'єктивні критерії відповідності цифрового контенту (послуг) умовам укладеного договору, встановлює правові наслідки ненадання цифрового контенту (послуг) за договором, а також невідповідності контенту (послуг). Крім того, визначаються підстави та правові наслідки відмови від договору, за яким надається цифровий контент (послуга).

Обидва закони були розроблені в рамках імплементації в національне законодавство актів інституцій Європейського Союзу відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Регулювання віртуальних активів дозволить українським компаніям, що спеціалізуються на криптоактивах, офіційно працювати з банківською системою та капіталізувати свій бізнес у майбутньому. Тому що на даний момент вартість їхнього бізнесу дорівнює нулю і де-юре його не існує в правовому просторі України. Тобто ні про які інвестиції, банківські кредити тощо йтися не може.

Якщо ми говоримо про криптовалютні проекти зі сфери послуг (крипто-біржі, гаманці), тобто не стартапи, а компанії, які вже створюють певний грошовий потік, працюють з грошима клієнтів і мають дохід, то питання легалізації бізнесу в них вже стоїть досить гостро.

Водночас можна зробити Україну привабливою для роботи іноземних компаній, що спеціалізуються на віртуальних активах, і таким чином залучити значні інвестиції. Це стане можливим, якщо ми зможемо запропонувати юрисдикцію, де буде зручно працювати з регулятором, буде запропоновано оптимальне оподаткування тощо.

Створення правового поля для роботи на ринку віртуальних активів є важливим і для реального сектору. Тобто не тільки для тих компаній, основним видом діяльності яких є віртуальні активи, а й реальний бізнес отримає правову базу для токенизації активів (інноваційний інструмент, який бізнес може використовувати у своїй діяльності, наприклад, у сфері нерухомості або програм лояльності тощо), а також можливість легально працювати та інвестувати у віртуальні активи (наприклад, вносити їх до статутного фонду).

При цьому фізичні особи матимуть можливість задекларувати свої доходи у віртуальних активах, захистити свій особистий капітал, свої інвестиції в криптовалюту від можливих зловживань або шахрайства [15].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що ринок віртуальних активів в Україні досить розвинений і має значні обороти навіть у світовому масштабі, проте більша його частина зосереджена в сірій зоні, що створює потенційні ризики як для держави, так і для бізнесу та користувачів.

Верховна Рада прийняла за основу два законопроекти, згідно з якими віртуальні активи та цифровий контент належать до об'єктів цивільного права та підпадають під дію норм Цивільного кодексу України, а це означає, що нормативно-правові акти стануть основою для моделювання правового регулювання правових відносин між виконавцем та споживачем щодо надання цифрового контенту (цифрової послуги) на основі договору, сприятиме захисту прав осіб, яким надається цифровий контент або послуга.

Список використаних джерел:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
2. Самсін Р. І. Класифікація віртуальних активів DOI 10.32782/cuj-2024-2-12 URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://cuj.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/download/59/55/55&ved=2ahUKEwj68rdmu6LAXW7gf0HHULIFjwQFnoECBwQAQ&usq=AOvVaw3QaN_UqFySB5ImGWhvKp-
3. Черних О.С. Класифікація віртуальних активів в Україні URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/klasifikatsiya-virtualnyh-aktyviv-v-ukrayini>
4. Mark Walport Distributed Ledger Technology: Beyond Block Chain URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a818d6fe5274a2e87dbe3dd/gs-16-1-distributed-ledger-technology.pdf>
5. Open Zeppelin. Tokens URL: <https://docs.openzeppelin.com/contracts/3.x/tokens>
6. Gavin Wood What Is Web 3? Here's How Future Polkadot Founder Gavin Wood Explained It in 2014 URL: <https://www.coindesk.com/opinion/2022/01/04/what-is-web-3-heres-how-future-polkadot-founder-gavin-wood-explained-it-in-2014/>

7. Erc-20 Token Standard URL: <https://ethereum.org/en/developers/docs/standards/tokens/erc-20/>
8. Черних О.С. Класифікація віртуальних активів в Україні URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/klasifikatsiya-virtualnyh-aktyviv-v-ukrayini>
9. Горобець Н.О., Майсун І.В. Віртуальні об'єкти, їх місце в інституті права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2021. С. 52-54.
10. Ken Crutchfield. The Metaverse And The Practice Of Law. Above the Law. 2022. URL: <https://abovethelaw.com/2022/01/the-metaverse-and-the-practice-of-law/>.
11. Regulation (Eu) 2023/1114 Of The European Parliament And Of The Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R1114>
12. The Council intends to make virtual assets and digital content objects of civil law. URL: <https://bin.ua/news/economics/laws/288207-rada-maye-namir-zrobiti-virtualni-aktivi-ta.html>.
13. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
14. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав» URL: <https://itd.rada.gov.ua/80d80833-a937-4dc3-8d9a-d0fd2e490885>
15. Об'єкти інтернет-правовідносин URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Yefremova/1_3.pdf